

Natuurgebieden in het Stadsgewest Roermond

door J. T. Hermans en H. J. M. van Buggenum

Inleiding

Midden-Limburg is voor vele Nederlanders een vrij onbekend gebied. Het land tussen de Peel, op de grens tussen Noord-Brabant en Limburg en het overbekende Zuid-Limburg, herbergt echter in vele historische en natuurwetenschappelijke opzichten een groot aantal bijzondere aspecten. Het verlies aan waardevolle natuurterreinen en landschappen is gedurende de afgelopen tientallen jaren groot geweest. Een verschijnsel dat zich in het dichtbevolkte West-Europa op grote schaal heeft voltrokken en zich nog steeds voltrekt. Behalve de problematiek van de algemene bodem-, water- en luchtvervuiling spelen in Midden-Limburg enkele specifieke zaken een rol. Zo is er de aanwezige bio-industrie die door de enorme produktie van drijfmest een aantasting veroorzaakt van de kwetsbare zandgronden met hun specifieke flora en fauna. De ontgrindingen in het stroomgebied van de Maas tasten niet alleen het visuele aspect van het landschap aan, ze dragen tevens bij tot een verbrekking van de uiterwaarden en het voorgoed verdwijnen van oorspronkelijke gebieden. De aanleg van de geplande Rijksweg 73 baart vele milieugroeperingen, heemkund- en natuurhistorische verenigingen ernstige zorgen. Er dreigt niet alleen een rechtstreekse aantasting van een aantal resterende natuurgebieden, maar tevens een nieuwe doorsnijding van het Middenlimburgse landschap.

In dit artikel zullen we ingaan op de geologische ontstaanswijze van het gebied, de historie, de aanwezige natuurreservaten en terreinen welke niet de status van reservaat bezitten, maar onzes inziens toch waar-

devolle elementen bezitten. Bovendien komen de aanwezige bedreigingen, het beleid en het beheer van de gebieden aan de orde.

Geologische ontstaanswijze en historie

Het gebied van het Stadsgewest Roermond rust grotendeels op diep gelegen afzettingen van zand en grind, welke de grote rivieren (Maas en Rijn) zo'n 63 tot 3 miljoen jaar geleden hebben aangevoerd. In de hierna volgende periode (het Pleistocene, 3 miljoen tot 8.200 jaar voor Chr.) kwamen er lemige beekafzettingen, rivierkleiafzettingen, veen, dek- en stuifzanden bovenop te liggen. Ook door menselijke ingrepen (onder andere het afplaggen van heide) werd de bodemsamenstelling beïnvloed, hetgeen vooral in de jongste geschiedenis heeft plaatsgevonden (Stiboka, 1972).

Een goede kennis van de ontstaanswijze van een gebied is noodzakelijk, omdat de samenstelling van de huidige flora en fauna rechtstreeks samenhangt met de aard van het terrein, de bodemsamenstelling, enzovoort.

De Maas, die Midden-Limburg doorsnijdt, heeft reeds vele malen haar loop verlegd. De oude meanders zijn nu deels dichtgeslibd maar ze blijven duidelijk in het landschap herkenbaar. De jonge rivierkleiafzettingen hebben een siltrijke samenstelling, hetgeen verklaarbaar is door het feit dat de Maas het lössrijke gebied van Zuid-Limburg passeert. Bovendien is de bovenloop van de Maas gelegen in een kalkrijke streek. De aldaar oplossende kalk wordt in de oeverwallen in Midden-Limburg weer afgezet, zodat deze

in tegenstelling tot de ontkalkte zandgronden van dit deel van de provincie plaatselijk kalkrijk kunnen zijn. Zoals reeds vermeld, komen in Midden-Limburg stuifzanden voor. Deze zijn vooral ontstaan in perioden waarin in ons land een toendraklimaat heerste. Vele rivierbeddingen vielen grotendeels droog, terwijl de vegetatie slechts spaarzaam aanwezig was. De wind kon toen het aanwezige zand gemakkelijk verstuiven. Uit onderzoekingen is gebleken dat deze wind voornamelijk uit westelijke tot zuidwestelijke richting kwam (Locht, 1977). Het gebied met verstoven rivierzanden strekt zich ten oosten van de Maas uit vanaf Echt tot voorbij het Rijk van Nijmegen. Ook elders ontstonden uitwaaiingslaagten en -kommen, waarin naderhand vennen, veen- en moerasgebieden tot ontwikkeling kwamen. Het ontstaan van dit landchapstype van stuifzanden met verspreid gelegen vennen, werd eveneens begunstigd toen de mens gebruik ging maken van extensieve landbouwmethoden. Op de ontboste, verlaten vlaktes kon de wind wederom zijn gang gaan. Rond 800 na Chr. waren er in het overgrote deel van Midden-Limburg op de voedselarme zandgronden vrij grote, aaneengesloten landbouwcomplexen aanwezig. Evenals elders in Nederland (zoals Noord-Brabant en Drenthe) hadden deze een typische opbouw. Rond de woonkernen lagen de landerijen die werden bewerkt. Verder weg lagen de zogenaamde woeste gronden. Deze bestonden uit grote heidevlakten, die dienst deden als begrazingsplaats voor het vee (met name schapen), maar ook als leverancier voor de

potstalmest (een mengsel van heideplaggen en organische mest). Veel landbouwcomplexen waren omringd door houtwallen en percelen met hakhout. Vochtige gedeelten, zoals beekdalen en broeken, werden als hooiland gebruikt. Aldus creëerde de mens een uitermate gevarieerd landschap: humeuze voedselrijke akkers, schrale akkers en heidevlakten op voedselarme zandgrond, houtwallen, hakhoutbosjes en blauwgraslanden. De verspreid liggende voedselarme vennen, ondoordringbare veen- en moerasgebieden, bossen en talloze zijbeekjes die afwaterden op de Maas, zorgden mede voor een groot aantal biotopen waarin een zeer gevarieerde flora en fauna zich kon ontwikkelen. Uit oude kaarten valt op te maken dat deze situatie rond 1865 nog aanwezig was (fig. 1a). Des te pijnlijker komt tot uiting dat de mens in 100 jaar tijd in staat is geweest om op werkelijk desastreuze wijze veel van deze rijkdom wellicht voorgoed te elimineren (fig. 1b). Tijdens de jongste ontginningen van rond 1900 tot 1950, werden de heidevlak-

ten omgezet in bouwland en grasland. Voor een deel werden grote oppervlakten ingeplant met naaldbomen. Er ontstonden produktiebossen. Daar waar moeras- en veengebieden aanwezig waren, ging men op grote schaal voor ontwatering zorgen. Het veen werd vrijwel geheel afgegraven. Een stelsel van aangelegde beekjes en sloten doorkruist vanaf dan het landschap. Ook in de traditionele akkerbouwcomplexen traden veranderingen op. Houtwallen verdwenen, bosjes werden gekapt en de kleine perceeltjes werden grote aaneengesloten kavels. Bovendien verdwenen vaak aloude gewassen zoals boekweit, vlas, rogge en haver. De toegenomen mechanisatie en het gebruik van pesticiden versterken de tendens van een qua opbouw en structuur steeds eenzijdiger wordend landschap.

De reeds beschermde reservaatgebieden

Het Stadsgewest Roermond herbergt momenteel veertien natuur-

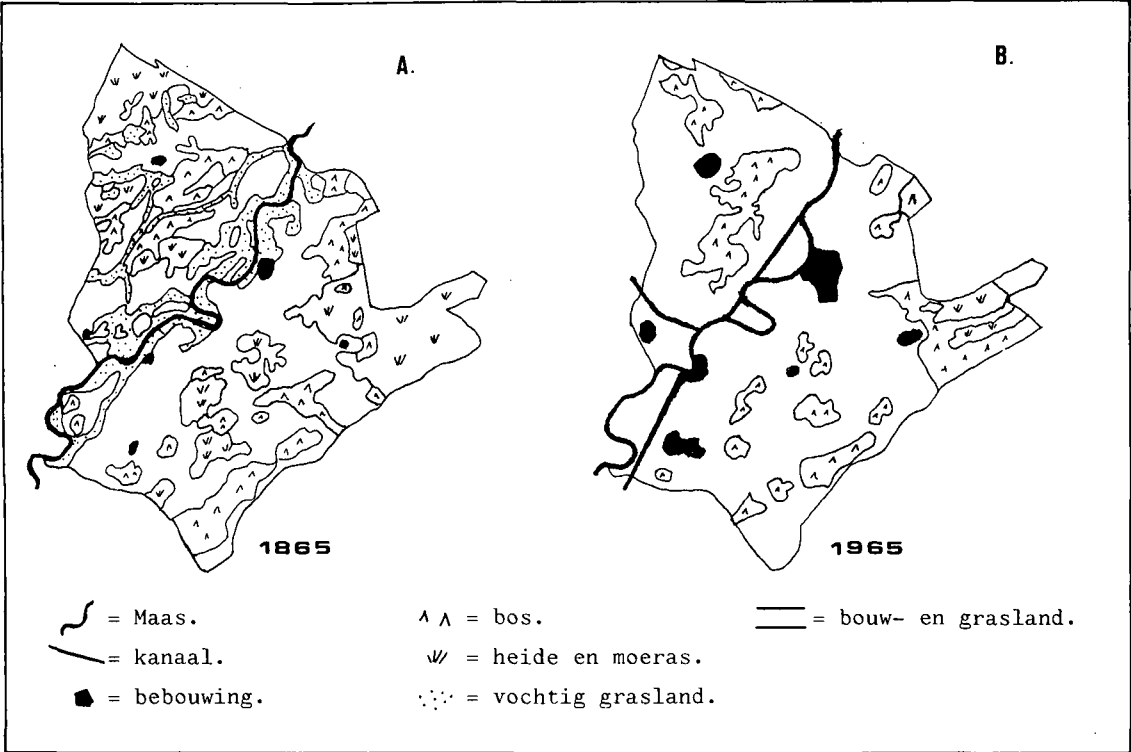
gebieden welke als reservaat in bezit zijn of onder beheer staan van de Stichting Het Limburgs Landschap, het voormalige Ministerie van CRM dan wel Staatsbosbeheer. Tabel 1 geeft van elk gebied een beknopte karakterisering. Voor de ligging van de gebieden zie figuur 2.

De nog onbeschermde natuurgebieden

Zoals in de inleiding van dit artikel reeds werd aangegeven, is een aantal natuurgebieden in 't Stadsgewest Roermond eigendom van natuurbeschermings- of natuurbeherende instanties. Een aantal waardevolle landschapstypen geniet echter on-

(vervolg op blz. 260)

fig. 1: Globaal bodemgebruik in het Stadsgewest Roermond omstreeks 1865 (naar topografische kaarten 57 en 58 en naar de Gemeenteatlas van Limburg: J. Kuyper, 1867) en omstreeks 1965 (naar de topografische kaarten 57 oost, 58 oost, 58 west en 60 west).

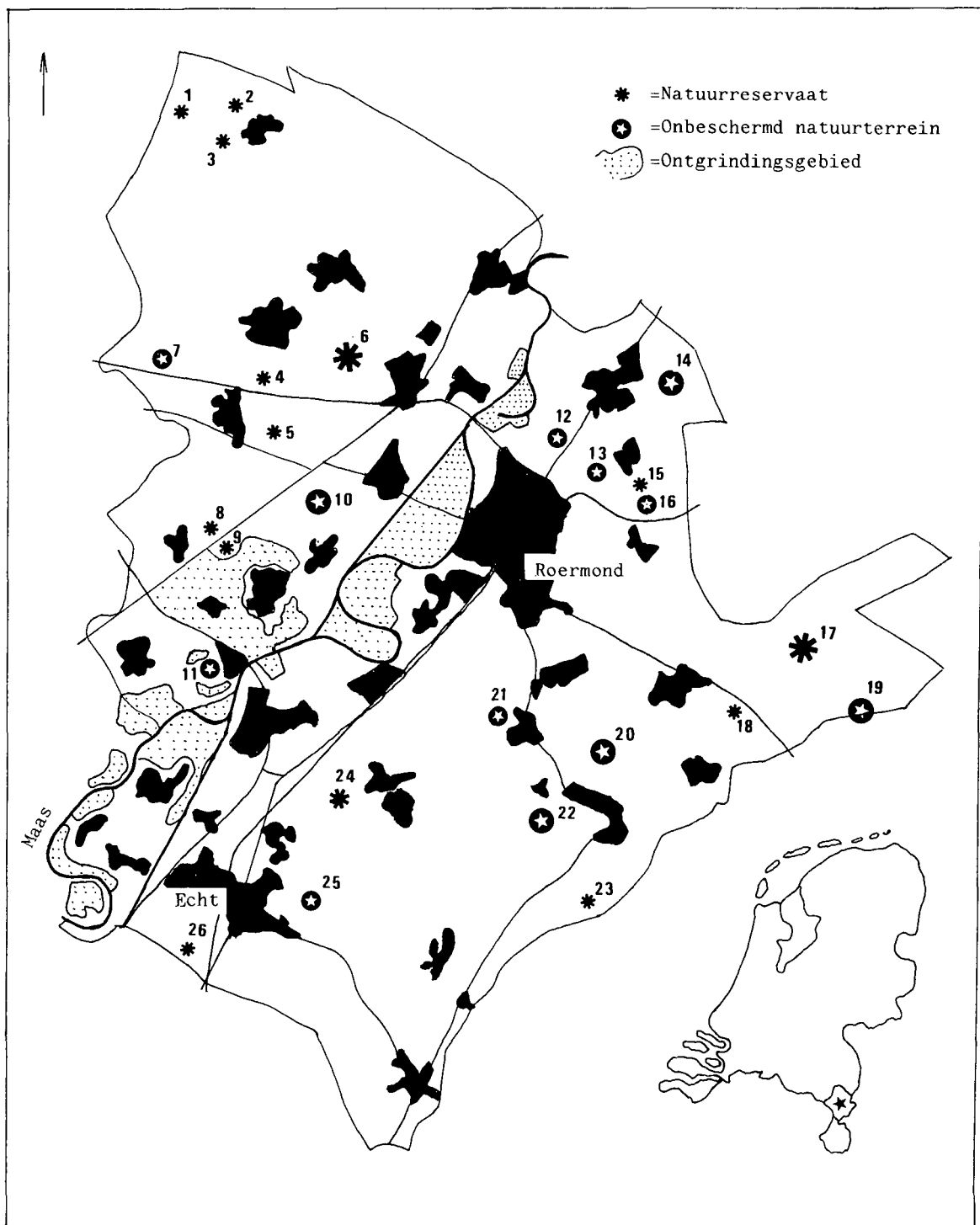

fig. 2: Ligging van de natuurreservaten en de onbeschermde natuurterreinen in het Stadsgebied Roermond (voor naamgeving en nummering zie tabel 1).

NAAM (nr.:zie fig.2)	OPP. (ha).	EIDENDOM/ BEHEER	OMSCHRIJVING
Grote Moost (1)	55	CRM/SBB	Moerasgebied, riet- velden, broekbossen, vochtige heide.
Waterbloem (2)	297	SBB	Naald- en loofbos.
Spaanse bos (3)	28	LL	Naaldbos met gedeel- ten oude loofbos.
Beylshof (4)	89	LL	Dal van Leubeek, houtwallen, bosstro- ken, eiken- en beu- kenlanen, oude monu- mentale boerderij.
Exaten (5)	105	LL	Beekdal, lanen, naald- en loofbos, cultuurgronden.
Leudal (6)	404	CRM/SBB	Beekdalen met voch- tige loofbossen, grove dennebossen, elzenbroekbossen, ornithologisch be- langrijk.
Heelderpeel (8)	19	CRM/SBB	Voormalig heideven, restanten heide, naaldbos, cultuur- gronden.
Tuspeel (9)	26	LL	Hoogveen en vochtige heide.
Boukoul (15)	9	CRM/SBB	Loofbos, tichel- gaten, agrarische gronden.
Meinweg (17)	789	CRM/SBB	Heidevelden, naald- en loofbossen, ven- nen, beekdalen, herpetologisch be- langrijk.
Turfkoelen (18)	18	LL	Moeras omzoomd door broekbos.
Annadaalsbos(23)	226	SBB	Naaldbossen.
Rozendaal/ Schrevenhof (24)	214	LL	Beekdallandschap, eikenberken- en naaldbos, vochtige weilanden.
Doort (26)	25	CRM/SBB	Loofbos op rivier- klei, tichelputten, rijke kruidenlaag.

Verklaring
zie ommezijde

tabel 1: Beknopte karakterisering van de natuurreservaten in het Stadsgewest Roermond (zie fig. 2, naar Anonymus, 1980). Afkortingen: SBB: Staatsbosbeheer; C.R.M.: Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk; LL: Stichting het Limburgs Landschap.

Zie blz. 259

voldoende of in het geheel geen bescherming. De specifieke waarden van deze terreinen kan ons inziens voor de toekomst alleen worden veiliggesteld indien natuurbeschermingsinstanties, zoals de Stichting Het Limburgs Landschap of Natuurmonumenten, dan wel natuurbeherende instanties zoals Staatsbosbeheer deze gebieden zouden kunnen verwerven. Over het algemeen kan gesteld worden dat Midden- en Noord-Limburg, vergeleken met Zuid-Limburg binnen de aandacht van het natuurminnende publiek en de natuurbeschermingsinstanties altijd wat stiefmoederlijk zijn behandeld. Naar onze mening ten onrechte. Graag willen wij in kort bestek, zonder naar volledigheid te streven, een aantal van deze niet beschermde gebieden uit het stadsgewest Roermond, geordend naar landschapstype aan u voorstellen. Hopelijk zal deze kennismaking voor natuurbeschermingsinstanties en particulieren een stimulans zijn om zich in te zetten voor het behoud van deze nog waardevolle resten van het Middenlimburgse landschap.

Broekbossen en venige gebieden

Carthuisersbroek (30 ha.; top. kaart 58G)

Het Carthuisersbroek is gelegen in de gemeente Swalmen ten zuiden van het dorpje Boukoul. Het terrein ligt evenals het hierna te bespreken Haambroek in de bocht van een oude Maasmeander. In de ondergrond komen zware zavelafzettingen voor. Het noordelijk gedeelte van het Carthuisersbroek bestaat uit een opgaand eikenberkenbos met plaatselijk een zwak ontwikkeld elzenvogelkersbos (*Alno-Pa-*

dion). In het zuidelijk gedeelte waar in het verleden tichelwerkzaamheden zijn uitgevoerd, worden zeer omvangrijke wilgenstrubben aangetroffen. Botanisch kan het gebied van belang worden genoemd door het nog talrijk voorkomen van bosanemoon (*Anemone nemorosa*), viooltje (*Viola riviniana*), watervio-lier (*Hottonia palustris*) en stijve zegge (*Carex elata*).

Ook voor de vogelbevolking is het Carthuisersbroek van grote waarde. Regelmatig broeden er buizerd (*Butea buteo*), nachtegaal (*Luscinia megarhynchos*) en wielewaal (*Oriolus oriolus*).

Het broekbosgedeelte wordt bedreigd door ontwateringswerkzaamheden in het kader van de ruilverkaveling Beesel-Swalmen en voorts door een der tracés van de geplande Rijksweg 73.

Haambroek (50 ha.; top. kaart 58G)

Evenals het Carthuisersbroek is het Haambroek gelegen in de gemeente Swalmen ten zuiden van het dorpje Boukoul. Het Haambroek is een sterk geaccidenteerd stuifzandcomplex dat aan de zuidwestzijde laaggelegen moerveengronden ontsluit. We hebben hier te maken met een oude stroombedding van de Maas, waarin door verstuiving van zanden in het Holoceen een afgesloten laagte ontstond. In deze laagte trad veenvorming op. De ontwatering van dit veen verloopt van noordoost naar zuid-west. De stuifzanden zijn begroeid met grove den (*Pinus sylvestris*) met als ondergroei plaatselijk blauwe bosbes (*Vaccinium myrtillus*). Daarnaast is een aanzienlijke oppervlakte eikenberkenhakhout, waarin soms opgaande eiken voorkomen. In de noord-

flank treffen we verder resten aan van heide- en stuifzandvegetaties. Plaatselijk is hier dan ook het buntgrasverbond (*Corynephorion*) ontwikkeld met heidespurrie (*Spergula morisonii*) en buntgras (*Corynephorus canescens*). In de venige laagte bestaat de vegetatie in hoofdzaak uit een dichte begroeiing van gagel (*Myrica gale*), riet (*Phragmites australis*), diverse wilgensoorten en berk. Centraal in de laagte bevindt zich een elzenstruweel. Ornithologisch is het gebied van betekenis, daar hier onder andere de havik (*Accipiter gentilis*) tot broeden kwam.

Het Haambroek wordt bedreigd door verdere ontwatering en een eventuele doorsnijding van Rijksweg 73.

De Vuilbeemden (30 ha.; top. kaart 58D)

De Vuilbeemden zijn gelegen tussen Asselt (gem. Swalmen) en Leeuwen (gem. Roermond). Ook dit gebied ligt in een Maasmeander die aan de zuid- en oostzijde begrensd wordt door een hoge steilrand van het oude Maasterras. Op enkele plaatsen komen in de Vuilbeemden ijzerrijke kwelsituaties voor, die tot uiting komen in enkele beekjes die hier ontspringen.

Het gebied bestaat uit een produktiebos van Canadapopulieren dat op sommige plaatsen het karakter draagt van een elzenvogelkersbos-type. De kruidenlaag is rijk ontwikkeld en in het voorjaar vinden we er onder meer speenkruid (*Ranunculus ficaria*), bosanemoon, heksenkruid (*Circaea lutetiana*), gevlekte dovenetel (*Lamium maculatum*) en gevlekte aronskelk (*Arum maculatum*). De beekjes die grotendeels door kwel worden gevoed, zijn be-

groeit met waterviolier (fig. 3). Langs de steilrand komt de hemelsleutel (*Sedum telephium*) nog voor. Vooral de steilrand van de oude Maasmeander is zeer geschikt voor de nog bewoonde dassenburcht. Ook bunzing (*Putorius putorius*) en vos (*Vulpes vulpes*) werden nog in het gebied waargenomen. Van de vogels zijn vrij grote aantallen broedparen van de nachtegaal het vermelden waard, alsmede de langs de randen broedende roodborsttapuit (*Saxicola rubetra*).

Het gebied wordt bedreigd door grindwinningen die tot zeer dicht bij de Vuilbeemden gepland zijn. De waterhuishouding, vooral die der kwelsituaties, kan hierdoor in gevaar worden gebracht.

Weyerbroek (37 ha.; top. kaart 58 C)

Gelegen in de gemeente Baexem ten westen van de dorpskern Baexem. Weyerbroek en Bergheide liggen bij elkaar en vormen samen met nog enkele andere gebiedjes de zogenaamde Beemderhoek. De Bergheide wordt elders bij de heideterreinen besproken.

„Weyer” is het Limburgs dialect voor vijver of moeras. Het Weyerbroek dat gedeeltelijk ontgonnen is, bestaat in de ondergrond uit beek-eerdgronden. Aan de noordkant vinden we een droger gedeelte, begroeit met eikenberkenbos. Langs de randen hiervan groeien allerlei struiken, zoals vuilboom (*Frangula alnus*), hazelaar (*Corylus avellana*), vlier (*Sambucus nigra*) en kamperfoelie (*Lonicera periclymenum*). De zuidkant van het Weyerbroek is natter. Een elzenbroekbos met veel zwarte els (*Alnus glutinosa*), maar ook zachte berk (*Betula pubescens*) en ratelpopulier (*Populus tremula*) kwam hier tot ontwikkeling. In de kruidenlaag vinden we veel wijfjesvaren (*Athyrium filix-femina*), enkele koningsvarens (*Osmunda regalis*), gele lis (*Iris pseudacorus*), wederik (*Lysimachia vulgaris*) moerasspirea (*Filipendula ulmaria*) en moeraszegge (*Carex acutifor-*

fig. 3: Sloot met waterviolier (*Hottonia palustris*) in de Vuilbeemden.

mis). Regelmatige broedvogels zijn hier het winterkoninkje (*Troglodytes troglodytes*), wielewaal en diverse mezensoorten.

De grootste bedreiging vormt de voortdurende eutrofiëring van het gebied door omliggende zwaar bemeste akkers en graslanden.

Landgoed Hoosden (65 ha.; top. kaart 58D)

Dit gebied is gelegen in de gemeente St. Odiliënberg ten westen van de dorpskern. Het landgoed ligt in een oude meander van de Roer (fig. 4). De bodem bestaat uit kalkloze polder-vaaggronden. Op de zware zavel heeft zich een prachtig elzen-wilgenbroekbos ontwikkeld, waarin zwarte els, grauwe- en geoorde wilg (*Salix cinerea* en *S. aurita*) domine-

fig. 4: Landgoed Hoosden met hoeve Overen bij St. Odiliënberg.

ren. De ondergroei is zeer rijk; in het voorjaar bloeien er honderden dotter- (*Caltha palustris*) en pinksterbloemen (*Cardamine pratensis*). Andere interessante soorten zijn de slanke sleutelbloem (*Primula elatior*), bosaardbei (*Fragaria vesca*), bosviooltje en de gevlekte aronskelk. Het Elzenbroek (*Caricelongatae-Alnetum*) is in Hoosden plaatselijk zeer mooi ontwikkeld met moerasvaren (*Thelypteris palustris*), elzenzegge (*Carex elongata*), zwarte bes (*Ribes nigra*) en bittere veldkers (*Cardamine amara*). In het broek komen bovendien nog drijftillen voor van slangewortel (*Calla palustris*). De terrasranden zijn begroeid met beuken. De ondergroei is armer, alhoewel in het voorjaar er rijkelijk de bosanemonen bloeien en op een enkele plaats de voorjaarshelmbloem (*Corydalis solida*). Ornithologisch is Hoosden van zeer grote betekenis. Het is in de regio Midden-Limburg wellicht het gebied met de grootste aantallen nachtegalen. Alle soorten spechten komen er tot broeden, terwijl van de roofvogels vooral havik, buizerd en sperwer (*Accipiter nisus*) genoemd moeten worden.

De grootste bedreiging is de toenemende verruiging van het gebied doordat er geen op het behoud van de bijzondere vegetatie gerichte beheerswerkzaamheden worden uitgevoerd. De op sommige plaatsen in het moeras aangeplante populieren bevorderen de verruiging in hoge mate. Ook toenemende grondwateronttrekking zal de verdroging van het, naar onze mening, meest waardevolle broekbos uit Midden-Limburg zeker in de hand werken.

Meggelveld (24 ha.; top. kaart 58C)

Het Meggelveld behoort deels tot de gemeente Thorn en deels tot de gemeente Wessem.

Op de kalkloze polder- en ooi-vaaggronden is hier na kleinschalige kleiafgravingen in het verleden een elzenbroekbos ontwikkeld. Zwarte els, schietwilg (*Salix alba*) en grauwe wilg domineren. De ondergroei

bestaat onder andere uit zwarte bes, bitterzoet (*Solanum dulcamara*), watermunt (*Mentha aquatica*), nagelkruid (*Geum urbanum*) en hoge cyperzegge (*Carex pseudocyperus*). Er wordt in de nabijheid van dit elzenbroek nog steeds op een kleinschalige wijze klei afgegraven, waardoor er tichelgaten ontstaan die zich tot een interessant geheel kunnen ontwikkelen. Het broekbos van het Meggelveld geniet vooral bekendheid vanwege de blauwe reigerkolonie (*Ardea cinerea*), die hier sedert vele jaren aanwezig is. Door het gebied stroomt de oude Panheelderbeek die nog interessante vegetaties herbergt, waarin soorten als stijve zegge (*Carex elata*) en adderwortel (*Polygonum bistorta*) opvallen (Schaminée et al., 1985).

Het Meggelveld is tevens rijk aan allerlei groepen waterinsekten, waarvan met name de libellen genoemd dienen te worden.

Beek- en rivierdalen

Het Swalmdal (top. kaart 58D/58G)

Het Swalmdal behoort tot een van Nederlands waardevolste beekdalen (Heynen, 1980). In de bovenloop kronkelt de beek door laat-

glaciale zandafzettingen van het Middenteras van de Maas. De voornaamste vegetatiekundige elementen in de bovenloop worden gevormd door een aantal elzenhak-houtbosjes en een bosje dat aansluit bij het elzenvogelkersverbond. Van dit laatste type noemen we uit de kruidenlaag witte klaverzuring (*Oxalis acetosella*), gele dovenetel (*Lamium galeobdolon*) en groot springzaad (*Impatiens noli-tangere*). Het grootste gedeelte van de graslanden in dit gebied bestaat uit cultuurgraslanden. Wat de benedenloop van de Swalm betreft, zien we dat de Swalm in het eerste gedeelte in een diep uitgesneden dal met laatglaciale rivierkleigronden kronkelt (fig. 5). Ook volgt ze nog gedeeltelijk een oude Maasmeander, om aan de noordzijde vooraleer ze in de Maas uitmondt het rivierduin de Donderberg aan te snijden. Belangwekkend in de benedenloop is het voorkomen van elzenbronbosjes. Belangrijke planten zijn hier paarbladig goudveil (*Chrysosplenium oppositifolium*) en bittere veldkers (*Cardamine amara*). De elzenbronbosjes die de elzenbronbosjes hier afwisselen zijn eveneens zeer rijk aan allerlei kruiden. De beekbegeleidende strook vanaf het punt dat de Swalm de oude Maasmeander volgt, be-

fig. 5: Benedenloop van de Swalm.

staat voor het grootste gedeelte uit cultuurgraslanden en enkele akkers. Faunistisch is het Swalmdal van belang als leefgebied van de das (*Meles meles*), maar ook voor de hermelijn (*Mustela erminea*), egel (*Erinaceus europaeus*) en ree (*Capreolus capreolus*). Een groot aantal vogels komt in dit gebied voor. Tot de meest bijzondere soorten behoren de ijsvogel (*Alcedo atthis*), kleine bonte specht (*Dendrocopos minor*) en grote gele kwikstaart (*Motacilla cinerea*).

Het Swalmdal wordt sterk bedreigd. In de benedenloop dreigen de bronbosjes uit te drogen door allerlei invloeden welke met de plaatselijk geplande bebouwing samenhangen. Ook wordt aan de bodem water onttrokken door een papierfabriek, terwijl de bron- en broeksituaties in en langs de weilanden nog steeds volgestort worden met afval en puin. De geplande ontgrindingen en de uit te voeren ruilverkaveling Beesel-Swalmen zullen het gebied geen goed doen. Zeer ernstig van karakter zijn een aantal tracés van de Rijksweg 73, die het Swalmdal afhankelijk van de te maken tracékeuze in boven- en benedenloop zullen doorsnijden.

De Rode beek (top. kaart 58G)

De Rode beek (gem. Vlodrop) behoort tot de laatste beken in Nederland die over een groot gedeelte als beek nog een natuurlijk profiel vertoont. De natuurlijke begroeiing wordt door zwarte els gevormd; begeleid door es (*Fraxinus excelsior*), zachte berk en zomereik (*Quercus robur*). De ondergroei is zeer rijk, mede door de talrijke kwelsituaties. Opvallende soorten zijn naast de beide goudveilsoorten, bergereprijs (*Veronica montana*) en boswederik (*Lysimachia nemorum*). Tussen de broekbossen liggen weilandjes met plaatselijk het karakter van vochtige schrale graslanden. In de Rode beek leven nog een groot aantal ongewervelde dieren die karakteristiek zijn voor stromende, zuivere wateren. Meer bijzonderheden hierover zijn te

vinden in een rapport van de Werkgroep Beken (1976). Het dal van de Rode beek behoort ongetwijfeld tot een van de hoogtepunten uit de nog overgebleven beekdalen. Alhoewel een aantal percelen langs de beek in beheer zijn van Staatsbosbeheer, zijn grote delen van de beek nog onvoldoende veiliggesteld. Dit geldt met name voor de benedenloop.

De bedreigingen lopen sterk uiteen: van het vertrappen van de oevers door vee (paarden), eutrofiëring van de kwelpunten tot het lozen van ongezuiverd afvalwater.

Het Roerdal (top. kaart 58D/58G/60E)

De rivier de Roer is op Nederlands grondgebied nog niet genormaliseerd (fig. 6). Haar meanders en afgesneden armen bepalen in hoge mate de opbouw van het landschap. De reliëfrijke oeverlanden worden ingenomen door graslanden, die incidenteel door de Roer worden overstroomd.

Karakteristiek voor het landschap van het Roerdal zijn de talrijke in leeftijd en dichtheid variërende populierenbeplantingen, die hier van oudsher als vorm van oeverbeplan-

ting voorkomen (Anonymus, 1975).

De afgesneden rivierarmen verkeren in verschillende stadia van verlanding. Naast open water, riet- en zeggebegroeiingen worden ook moerasbossen in de vorm van wilgen- en elzenbroekbos aangetroffen (zie ook „landgoed Hoosden”). Het rijk geschakeerde milieu van de Roer herbergt een zeer soortenrijke flora en fauna. Van grote botanische waarde zijn naast de bossen, sommige graslanden. Afhankelijk van onder andere de vochtigheidsgraad, voedselrijkdom en intensiteit en wijze van gebruik, komen hierin verschillende, ten dele soortenrijke, vegetaties voor. Een aantal hooilanden behoren tot het Dotterverbond, terwijl langs sloten en op andere drassige plaatsen planten uit het Moerasspireaverbond worden aangetroffen. Zeer belangrijk zijn ook sommige hooilanden op de droge gronden en de talrijke oeverwallen. Soorten als brunel (*Prunella vulgaris*), veldlathyrus (*Lathyrus pratensis*), kruisdistel (*Eryngium vulgare*), kattedoorn (*Ononis spinosa*), heksenmelk (*Euphorbia esula*) en ruige weegbree (*Plantago media*) dienen in dit verband genoemd te worden. Ook faunistisch is het

fig. 6: De Roer nabij St. Odiliënberg.

Roerdal van groot belang. Door de afwisseling van graslanden, struween, bosjes, houtwallen en akkers, alsmede de aanwezigheid van poelen en plassen, vinden veel diersoorten hier iets van hun gading. Broedvogels zijn onder meer waterral (*Rallus aquaticus*), buizerd, havik, bosuil (*Strix aluco*), wielewaal, gekraagde roodstaart (*Phoenicurus phoenicurus*) en gele kwikstaart (*Motacilla flava*).

Het Roerdal is een gebied dat zowel in geomorfologische, landschappelijke als biologische opzichten zeer hoog gewaardeerd moet worden. De combinatie van een rivier met een natuurlijk verloop en een regime dat is gekenmerkt door periodieke overstromingen is in ons land uitermate zeldzaam. Het gehele Roerdal komt in aanmerking voor een beheer, dat gericht moet zijn op de instandhouding van de geomorfologische waarde en handhaving dan wel toeneming van landschappelijke en biologische waarden.

Bedreigingen zijn ongecontroleerd vuilstorten op diverse plaatsen, verhoogde recreatiedruk (sportvisserij en kanovaart) en de geplande Rijksweg 73, waarvan enkele mogelijke tracévarianten het Roerdal doorsnijden.

Bossen en heiden

De Beegderheide (204 ha.; top. kaart 58D)

Dit gebied ligt ten zuiden van de Rijksweg Roermond-Weert in de gemeente Beegden.

De Beegderheide die tegenwoordig is ingeklemd tussen een druk bereiden weggennet, bestaat uit een stuifzandencomplex waarin een groot aantal vennen gelegen zijn. Het grootste gedeelte van de stuifzanden is begroeid met grovedennenbossen afgewisseld met eikeshak-hout. Interessant zijn de diverse vennen, waarin nog restanten van natte heidevegetaties met witte- en bruine snavelbies (*Rhynchospora alba* en *R. fusca*), dopheide (*Erica tetralix*) en klokjesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe*) voorkomen.

Van grote betekenis zijn de vennen voor de amfibieën (onder andere rugstreeppad (*Bufo calamita*) en alpenwatersalamander (*Triturus alpestris*, fig. 7), maar ook voor verschillende soorten libellen, zoals de zeldzame koraaljuffer (*Ceragrion tenellum*). Op de open stuifzandheuvels vertonen de vegetaties kenmerken van het buntgras- en zilvertaververbond.

Het gebied dat in het verleden door de aanleg van de autosnelweg erg versnipperd is geraakt, wordt momenteel bedreigd door uitdroging, militaire activiteiten, maar vooral door een te grote ongecontroleerde recreatiedruk.

Het Marissen (130 ha.; top. kaart 60B)

Het Marissen ligt ten oosten van Echt in de gemeente Echt. Het landschap is gevarieerd. Tussen het dal van de Vulensbeek en de hogere gronden met stuifduinen ligt een kleinschalig landbouwgebied. De voedselarme vorstvaaggronden zijn beplant met grove den.

Verder omvat het Marissen een drietal vennen, waarvan het Kranenbroek het meest bekend is.

Botanisch is het gebied van waarde door de aanwezigheid van klokjesgentiaan, draadzegge (*Carex lasiocarpa*) en ijle rus (*Juncus tenageia*). Faunistisch gezien is het voorkomen van enkele amfibiesoorten van belang, terwijl een groot aantal vogels in de afgelopen jaren kon worden vastgesteld (Van Buggenum en Hermans, 1983).

Bedreigingen van het Marissen komen vooral van de kant van de recreatie; betreding van de venoevers en eutrofiëring zijn hiervan het gevolg.

Bergheide (16.5 ha.; top. kaart 58C)

De Bergheide behoort tot de gemeente Baexem en is gelegen ten westen van de dorpskern Baexem. Het bodemtype van de Bergheide is te rekenen tot de haarpodzolgronden. De heide is gedeeltelijk ontgonnen en in gebruik als akkerland of aangeplant met grove den. Te-

fig. 7: De alpenwatersalamander (*Triturus alpestris*), mannetje.

midden van de grove dennen liggen nog restantjes stuifzand. Tegen de zuidwesthelling is nog een interessant perceeltje met struikheide (*Calluna vulgaris*) aanwezig. Naast struikheide groeien hier soorten uit het buntgrasverbond, die het meer open gedeelte voor hun rekening nemen. Faunistisch is de Bergheide vooral interessant vanwege het entomologische aspect. Allerlei graafwespen, wilde bijen (fig. 8) en spin-

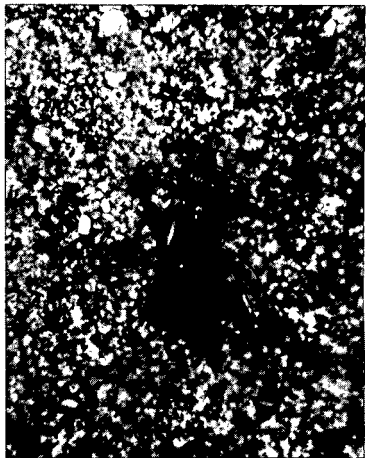

fig. 8: Een woekerbij (*Sphecodes* sp.).

nendoders bevolken hier nog de heide, terwijl de kuiltjes van de mie-renleeuw (*Myrmeleon* sp.) er niet zeldzaam zijn.

Een ernstige bedreiging van dit kleine restant heide is het dichtgroeien van de heide met bomen. Verder staat het gebied bloot aan een voortdurende eutrofiëring vanuit het omliggende landbouwgebied.

Het Munnichsbos (285 ha.; top. kaart 60B)

Dit grote bosgebied ligt ten westen van Posterholt en behoort deels tot de gemeente Posterholt en deels tot de gemeente Montfort.

Het Munnichsbos, dat voor een groot deel met grove dennen is ingeplant, is vooral landschappelijk van grote waarde. Met name het dal van de Vlootbeek, welke dit gebied doorsnijdt, wordt begeleid door schitterende oude beuken en eiken.

Ook bevat het bos enkele zeer oude grove dennen. De bossen worden afgewisseld door kleinschalige akkers, weilanden en mooie eiken- en beukenlanen.

Floristisch is vooral het beekdal van waarde. Er groeien soorten als echte guldenroede (*Solidago virgaurea*), lelietje-der-dalen (*Convallaria majalis*) en veelbloemige salomonszegel (*Polygonatum multiflorum*). Voor de vogelwereld heeft het gebied betekenis als broed- en foerageergebied van talrijke roofvogels waaronder de havik, maar ook voor vele mezen- en spechtesoorten.

Bedreigingen van dit bosgebied liggen vooral in de sfeer van de landbouwkundige en recreatieve druk.

Bedreigingen der natuurgebieden

Zoals uit de omschrijving van met name de onbeschermde natuurterreinen mag blijken, herbergt het

Stadsgewest Roermond nog een aantal interessante gebieden met grote biologische waarden. Tevens is reeds aangegeven dat de genoemde gebieden voor de toekomst alles behalve veilig zijn gesteld. Op tal van plaatsen worden ze in sterke mate bedreigd. Op een aantal van deze bedreigingen willen we nader ingaan.

De algemene water-, bodem- en luchtvervuiling van ons leefmilieu gaat ook aan Midden-Limburg niet voorbij.

Oplossingen voor de zich steeds meer opstapelende problemen moeten wellicht gezocht worden binnen nationaal en internationaal verband. Bedreigingen op kleinere schaal en van meer specifieke aard zijn evenzeer van belang, daar ze vaak een directe aantasting van de aanwezige natuurwaarden met zich mee brengen.

Allereerst speelt het verschijnsel

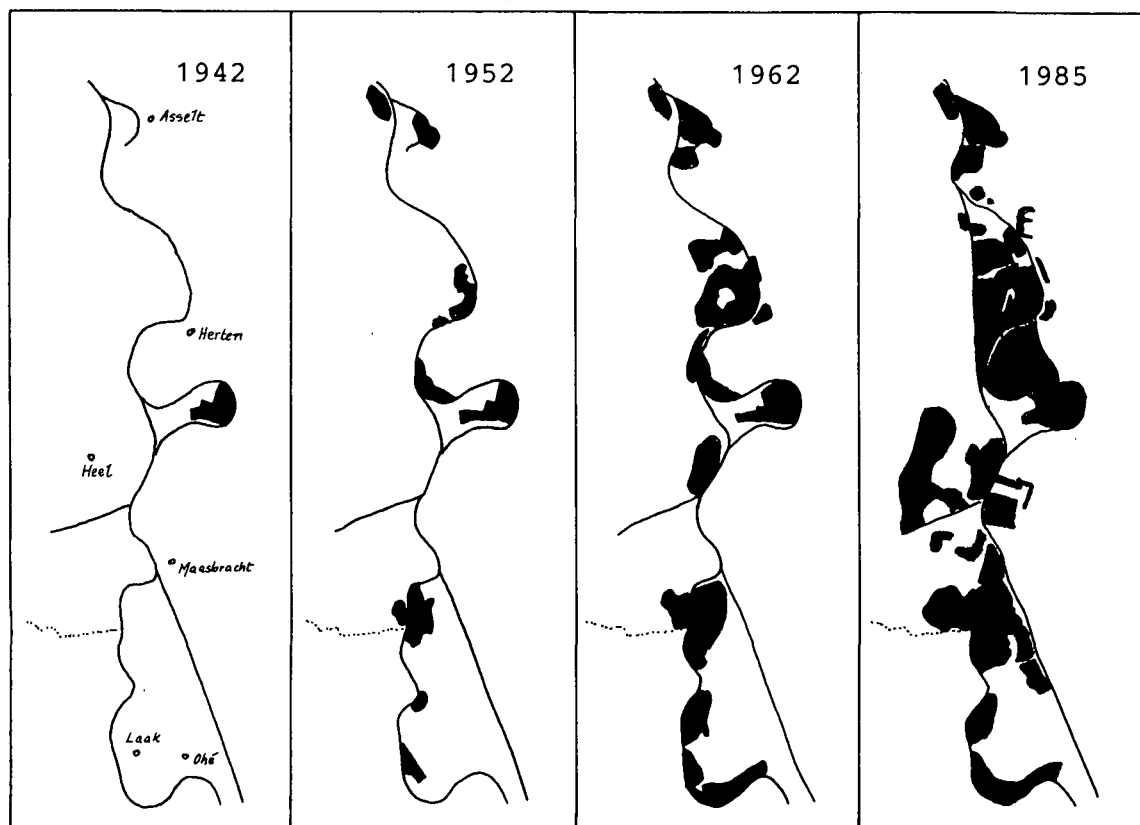

fig. 9: Ontgrinde gebieden tussen 1942 en 1985.

van de ontgrindingen in het stroomdal van de Maas een grote rol. Toen deze rond het jaar 1942 in een Maasmeander nabij Linne begonnen, kon niemand bevroeden dat de ontgrindingen op een werkelijk vernietigende wijze een groot gedeelte van het Maasdal en de aangrenzende gebieden zouden aantasten. Steeds dieper gravende en efficiënter werkende baggermachines hebben er zorg voor gedragen dat momenteel ruim 3600 ha. land volledig „op de schop” zijn gegaan (zie figuur 9). Behalve weilanden en akkers, verdwenen tevens complete bossen, heideveldjes, beken en vennen. Aanvankelijk werden de ontstane grindgaten opgevuld met mijnsteen, zand, e.d., doch de laatste jaren blijkt er een groot tekort aan opvullingsmateriaal. Wat resteert zijn diepe plassen met steile oevers. Herinrichtingsplannen richten zich voornamelijk op een recreatieve exploitatie. Met name worden vele activiteiten op het gebied van de watersport, zoals plankzeilen, hengelsport en plezierjacht gepropageerd. Daar waar de grindgaten konden worden opgevuld met zand en klei werd, overigens deels terecht, een agrarische functie toebedacht. In vrijwel alle herinrichtingsplannen krijgt het natuuraspect slechts een nevenfunctie toebedeeld. Hoewel de verloren gegane natuurwaarden nimmer kunnen worden hersteld, kunnen er, rekening houdend met een aantal voorwaarden, in en nabij de grindplassen, soms toch nog voor flora en fauna interessante vestigingsmogelijkheden ontstaan. Een dergelijke ontwikkeling mag overigens nooit een argument zijn voor verdergaande ontgrindingen van bestaande natuurterreinen! Over de gehele ontwikkeling van de ontgrindingen, de wijze van besluitvorming binnen de Provinciale overheid en de bemoeienissen van plaatselijke groeperingen kan veel opgesomd worden (zie onder andere Milieugroep Heel e.o., 1976 en Bleeker, 1981). Wat betreft de belangen van de natuur is een en ander een aanepschakeling van teleur-

stellingen en trieste ervaringen. Ook hier blijken natuurgebieden goedkope terreinen, welke door een kleine groep mensen uit winstbejag zonder enig pardon worden vernietigd.

Naast het ontgrinden, speelt elders in het Stadsgewest, het probleem van een zich alsmaar uitdijende regionale vuilstort. Zoals uit bovenstaande voorbeelden blijkt is Midden-Limburg een ideaal oord om het verschijnsel landschapsinversie op grote schaal te bestuderen. Met betrekking tot de geplande Rijksweg 73 door het Middenlimburgse land, hebben de natuur- en milieuverenigingen zich uitgesproken voor de zogenaamde Lateraalkanaal-variant op de westoever van de Maas (Stichting Nationaal Landschap Midden-Limburg, z.j.). Dit tracé heeft weliswaar voor een aantal natuurgebieden nadelige gevolgen, doch in veel mindere mate dan de varianten welke door Rijkswaterstaat zijn uitgewerkt voor de oostelijke Maasoever.

(Rijkswaterstaat, 1983). Onderzoek van de afdeling Milieukunde van de Katholieke Universiteit Nijmegen heeft aangetoond dat tracés op de oostoever over een afstand van slechts 30 kilometer maar liefst achttien natuurgebieden direct doorsnijden of in de onmiddellijke nabijheid passeren (Projectgroep Rijksweg 73, 1983). Indien we de plannen- en beleidsmakers moeten geloven is (Midden-) Limburg nog niet voldoende ontsloten en benut. Hiervan getuigt het onlangs verschenen rapport over de zogenaamde Maas-Rijnverbinding (Agema et al., 1985). Volgens de samenstellers biedt deze Maas-Rijnverbinding verschillende voordelen, waarvan met name de ontsluiting van nog meer grindwinningsgebieden hoge prioriteit schijnt te hebben. Het rapport is overigens weer een typisch voorbeeld van de tendens die helaas bij veel bestuurders leeft, dat het welzijn van mensen alleen maar door economische welvaart bereikbaar is. In feite betekent de uitvoering van een project als de Maas-Rijnverbinding een verdere uitbui-

ting en aantasting van het Middenlimburgse landschap. Dit louter en alleen weer op grond van economische motieven, zonder rekening te houden met andere belangen en waarden.

Evenals elders in Nederland spelen in het Stadsgewest Roermond algemene bedreigingen een nimmer af latende rol. Ruilverkavelingen, wateronttrekking, recreatie, kanalisatie van beken en de toegenomen intensivering van de landbouw zijn inmiddels bekende aspecten. Het probleem van de bio-industrie met de grote hoeveelheden mestoverschotten is vooral in het noordwestelijk deel van het Stadsgewest aanzienlijk. Hier vinden we een sterke concentratie mestvarkens en kippen, die jaarlijks vele tonnen drijfmest produceren. In hoeverre de genomen maatregelen (distributie en het aan banden leggen van uitbreiding van bedrijven in bepaalde regio's; zie o.a. Platform, 1985) enig effect resulteren zal de komende tijd moeten uitwijzen.

Beleid en beheer

Volgens de huidige inzichten en criteria is de mens tot voor kort bezig geweest om door middel van velerlei kleinschalige ingrepen in de natuur de gevarieerdheid van deze te vergroten. Onze huidige complexe samenleving, gebaseerd op industrie, consumptie en intensieve landbouw en veeteelt, heeft deze waarden gedecimeerd tot onverantwoord kleine proporties. Het is derhalve zaak zo spoedig en efficiënt mogelijk te trachten iets van de oude luister te handhaven en te herstellen. In het meerjarenplan van de Raad voor Milieu- en Natuuronderzoek (1983) wordt terecht met grote nadruk gewezen op de noodzaak tot onderzoek naar de relaties binnen flora en fauna en de relatie mens-natuur.

In het kader van natuurbehoud is het zaak de bestaande reservaatgebieden verantwoord te beheren. Daarnaast is het echter noodzakelijk de natuurwaarden in de tussenliggende gebieden niet uit het oog te

verliezen. Dit kan onder meer in het kader van de Nationale Landschappen. Deze geven namelijk de mogelijkheid grotere aaneengesloten gebieden te verkrijgen, waarin een meer harmonisch samenspel tussen de mens en de natuur kan optreden. Grondgebruikers (met name agrariërs) komen hier in aanmerking voor subsidie- en vergoedingsregelingen indien zij bepaalde handelingen in hun bedrijfsvoering uitvoeren dan wel nalaten. Positieve resultaten werden onder andere geboekt in het Proefgebied Nationaal Landschap Mergelland (Zuid-Limburg) waar de laatste jaren veel subsidies werden verleend aan boeren die gedempte veedrinkpoelen in hun weilanden herstelden of op nieuw lieten aanleggen (Bossenbroek et al, 1982; Herpetologische Studiegroep, 1984). Op deze wijze worden niet alleen voortplantingsbiotopen voor amfibieën in stand gehouden, ook andere op poelen aangewezen organismen zullen hiervan profiteren. Een belangrijk aspect van het behoud van de natuur zal de aankoop van gebieden blijven. Hierbij moet niet alleen worden gedacht aan grotere oppervlakten, maar ook aan kleine plekje die op grond van de aanwezige of potentieel aanwezige natuurwaarden behouden moeten worden. In dit verband kan bijvoorbeeld ook gedacht worden aan het inrichten van kleine reservaatjes voor ernstig bedreigde akkeronkruiden. In het Stadsgewest Roermond zijn dergelijke terreinen nog aanwezig. Gezien de ontwikkelingen van de laatste jaren is het zaak dat natuurbeschermingsinstanties zo spoedig mogelijk tot actie overgaan. De flora en fauna van beken, welke de laatste jaren erg achteruit gegaan zijn, moeten weer een kans krijgen zich te ontplooiën. Bij het onderhoud door particulieren en waterschappen zijn diverse werkwijzen denkbaar waarbij de belangen voor agrariërs nauwelijks worden geschaad en de natuur toch weer kans krijgt op herstel. Wat betreft de grootschalige ingrepen in het landschap, welke in het

Stadsgewest Roermond plaatsvinden (ontgrindingen en de aanleg van een nieuwe Rijksweg 73) valt op te merken dat zowel de Rijksoverheid als de Provinciale- en Gemeentelijke overheid zich bewust moeten zijn van de gevolgen welke deze voor het totaalbeeld van de provincie hebben. Tot op heden is vrijwel uitsluitend gedacht aan economische en financiële motieven. Laten we hopen dat in de nabije toekomst een en ander zal veranderen ten gunste van een „onbetaalbare” natuur.

Literatuur

- AGEMA, J. F., FERGUSON, A., STUIP, J. en J. J. TIEMERSMA, 1985. Maas-Rijnverbinding. Delftse Universitaire Pers.
- ANONYMUS, 1975. Ruilverkaveling „Roerstreek”. Utrecht, rapport Natuurwetenschappelijke Commissie.
- ANONYMUS, 1980. Handboek van natuurreservaten en wandelterreinen in Nederland. 's-Graveland, Natuurmonumenten.
- BLEEKER, C., 1981. Ontgrinding en democratie. Op Zicht 3 (3): 1-3.
- BOSSENBROEK, Ph., HANEKAMP, G., LENDERS, A. J. W. en A. H. P. STUMPEL, 1982. Behoud en herstel van de Zuid-Limburgse amfibieën. Roermond, Overleggroep Poelenbeheer.
- BUGGENUM, H. J. M. van en J. T. HERMANS, 1983. Het Marissen en omgeving. Natuurhist. Maandbl. 72 (10/11): 206-217.
- HERPETOLOGISCHE STUDIEGROEP, 1984. Verspreiding van de herpetofauna in Limburg, 1983. Maastricht, Natuurhist. Genootschap in Limburg.
- HEIJNEN, J. H., 1980. Natuurbeheer in het grenspark Maas Swalm Nette in Swalmen en omstreken. Landb. Hogesch., afd. Natuurbeheer. Wageningen, no. 76/77, no. 5, verslag 368.
- LOCHT, B. J., 1977. Paraboolvormige rivierduinen in de omgeving van Montfort. Natuurhist. Maandbl. 66 (10): 153-160.
- MILIEUGROEP HEEL e.o., 1976.

- Zwartboek over ontgrinding. PLATFORM, 1985. Interimwet legt uitbreiding varkens- en pluimveehouderij tijdelijk aan banden. Platform 1 (1): 8-10.
- PROJECTGROEP RIJKSWEG 73, 1983. Milieu-effect-rapportage op Rijksweg 73, gedeelte Venlo-Maastricht. Nijmeegse Planol. Cahiers no. 16, Verslag Milieukunde no. 11. K.U. Nijmegen; Geogr. en Planol. Instituut, afd. Milieukunde.
- RAAD VOOR MILIEU- EN NATUURONDERZOEK, 1983. Meerjarenprogramma. Publikatie R.M.N.O., no. 2, Rijswijk.
- RIJKSWATERSTAAT, 1983. Aanvullende nota Rijksweg 73. Min. van Verkeer en Waterstaat.
- SCHAMINÉE, J., HERMANS, J. T. en H. J. M. van BUGGENUM, 1985. Het Meggelveld, een complex van tichelgaten in Midden-Limburg: algemene beschouwing en vegetatie. Natuurhist. Maandbl. 74 (6/7): 100-110.
- STICHTING NATIONAAL LANDSCHAP MIDDEN-LIMBURG, z.j. Rijksweg 73 oost niet, west best. Commentaar aanvullende nota Rijksweg 73.
- STICHTING VOOR BODEMKARTERING, 1972. Bodemkaart van Nederland. Toelichting bij de kaarten 59 Peer en 60 west en 60 oost Sittard. Wageningen, Pudoc.
- WERKGROEP BEKEN, 1976. Het stroomgebied van de Roode Beek en de Boschbeek. Rapport van de Werkgroep, 35 pag.

Adres van de schrijvers:
I. F. Hermans.

H. J. M. van Buggenum,